

תשלומי הורים בחינוך הממלכתי דתי תמונת מצב

קובי גרוסמן

©

כל הזכויות שמורות

טבת התשע"ז | ינואר 2017

הוצאת תנועת נאמני תורה ועבודה
6090500 קיבוץ בארות יצחק,
02-5611761

מבוא

ברבים מבתי הספר בארץ נגבים תשלומי הורים. תשלומים אלו מממנים חלק מפעילות בית הספר בתחומים שונים. מרבית הפעילות במוסדות החינוך מתבססת בעיקרה על שירותים הניתנים על-ידי המדינה ועל ידי הרשויות המקומיות במסגרת חוק חינוך חובה הינם: העסקת מורים, מנהלים, עובדי חינוך ומינהל אחרים, וכן בנייה ואחזקה של מוסדות חינוך. אך יש שירותים ומוצרים שהמדינה והרשות המקומית אינן מחויבות לתת חינם. על כן, ההורים נדרשים לממן שירותים אלה. תשלומי ההורים מחולקים לארבע קטגוריות:

1. **תשלומי חובה** - תשלום עבור ביטוח תאונות אישיות לתלמיד. תשלום זה הינו חובה ומוגבל ל-75 ש"ח לתלמיד לשנה.
2. **תשלומי רשות** - תשלומים עבור טיול שנתי, סיורים, הרצאות והצגות. התשלום הינו רשות. אם הורה בוחר שלא לשלם, שלא מסיבות כלכליות, בית הספר רשאי שלא לאפשר את השתתפות התלמיד בפעילות. ואולם, במידה וסיבת אי התשלום הינה כלכלית, הרי שבית הספר לא יכול למנוע את השתתפות מתלמיד.
3. **תוכנית לימודים נוספת (תל"ן)** - תשלומים עבור שעות לימוד נוספות מעבר לשעות שמתקצבות ע"י משרד החינוך. אין בהם חובה. אם השעות ניתנות אחרי סיום יום הלימודים, אז אין חובה לשתף תלמיד שלא שילם. אם השעות ניתנות במהלך יום הלימודים, אזי ישותפו בשיעור כל התלמידים, גם אלו שלא משלמים.
4. **תשלומים מרצון** - רכישת השירותים והתשלום בעבורם נעשים מרצונם החופשי בלבד של ההורים. גביית התשלומים בעבור שירותים מרצון מחייבת אישור בכתב מראש מכל הורי התלמידים המקבלים את השירות ואת אישורו של מפקח בית הספר. התשלומים הם עבור קנייה מרוכזת של אטלס, מילון, תלבושת בית ספר, הפקת עלון בית ספרי. אם סעיף זה הוא עבור שעות לימודים נוספת או חוג במהלך יום הלימודים, ישתתפו בו כל התלמידים גם אלו שלא שילמו עבור סעיף זה.

זה מספר שנים שמשרד החינוך מפעיל את מערכת 'אפיק'. בכדי שמוסד חינוך יוכל לגבות תשלומי הורים, חוזר התשלומים שלו צריך להיות מאושר ע"י הפיקוח ומפורסם לציבור במערכת זו. ישנם סכומים מקסימליים ותנאי גבייה שונים למוסדות שונים וכיתות שונות. חוזר תשלומים שלא עומד

בכללים אלו בדרך כלל לא יאושר ע"י הפיקוח. מוסד חינוכי שחוזר התשלומים שלו לא אושר, אינו רשאי לגבות שום תשלום מההורים¹.

בשנים האחרונות נשמעות טענות רבות כנגד תשלומי ההורים הגבוהים בחינוך הממלכתי דתי בהשוואה לחינוך הממלכתי. מטרתו של מחקר זה הינה לבדוק את נכונות טענה זו, ולבדוק את חלוקת תשלומי ההורים לקטגוריות ולסעיפים השונים, בחינוך הממלכתי והממלכתי דתי העל יסודי. כמו כן, מחקר זה יעסוק בתשלומי ההורים לפי הרשתות השונות בחינוך הממלכתי דתי. עיסוק מורחב בעצם סוגיית הרשתות בחינוך הממלכתי דתי ייעשה במחקר נפרד. בפרק הראשון של המחקר נסקור את גובה תשלומי ההורים ואחוזו בתי הספר המאושרים לגבייה בחינוך הממלכתי דתי, ברשתות החינוך הממלכתי דתי, ובחינוך הממלכתי. בפרק השני של המחקר נעסוק בחלוקת התשלומים בחינוך הממלכתי והממלכתי דתי לקטגוריות ולסעיפים. לפרקים אלו נקדים הסבר על מסד הנתונים והמתודולוגיה.

מסד הנתונים והמתודולוגיה

נתוני התשלומים למחקר זה נלקחו ממערכת 'אפיק פרסום חוזרי תשלומי הורים בית ספריים' של משרד החינוך. מוסד חינוך רשאי לגבות תשלום רק לאחר שחוזר התשלומים שלו אושר ע"י הפיקוח. חוזר זה מוזן ע"י בית הספר במערכת 'אפיק'. במערכת זו מוצג לציבור הרחב סטטוס הגבייה של בית הספר - האם הוא מאושר לגביית תשלומי הורים - ואם הוא מאושר לגבייה, מוצג גם חוזר התשלומים המלא במוסד. במחקר זה נעשה שימוש מרכזי בנתוני הגבייה לשנת תשע"ו שנשאבו ממערכת 'אפיק' בסוף שנת תשע"ו. כל נתוני המחקר מתייחסים לחינוך העל יסודי, לכיתות ז'-יב', בבתי ספר משלבי החינוך הבאים: בתי ספר בעלי חטיבה עליונה בלבד, בתי ספר בעלי חטיבת ביניים בלבד ותיכונים שש שנתיים (בעלי חטיבת ביניים וחטיבה עליונה). בנוסף לכך, המחקר עוסק בגביית תשלומים ובאישורי גבייה ברשתות בחינוך הממלכתי דתי. התמקדנו ברשתות המרכזיות הבאות: רשת בני עקיבא, רשת נועם צביה, רשת אמי"ת, רשת אורט, רשת דרכא ורשת אור תורה סטון. המידע על שייכות בתי הספר לרשתות אלו נאסף ידנית מאתרי האינטרנט של הרשתות, והוצלב עם הנתונים במערכת 'איתור מוסדות חינוך' של משרד החינוך, בכדי לאתר את סמלי המוסד של בתי הספר. הצלבה זו בוצעה באמצעות בדיקת היישוב, שם המנהל, מספרי טלפון וכו' באתר הרשת ובמערכת 'איתור מוסדות חינוך'. ישנו פער בין הגדרתם הציבורית של בתי ספר כשייכים לרשתות מסוימות, לבין רישום השייכות במסמכים רשמיים. על כן, בתי ספר מרשת מסוימת שלא אותרו, או לא אותרו בדיוק מספק, אינם

¹ במהלך כתיבת הדברים וקיום מוקד הפניות בנושא תשלומי הורים, קיבלנו ממנהלים אליהם פנינו, מספר תלונות ביחס ליעילות מערכת אפיק, מורכבותה והתנהלות חלק מן המפקחים שאמונים עליה. יש לציין שמנהלים אלו גם לא פרסמו דוח כספי בסוף שנה שמפרט את העלויות בפועל של כל סעיף וסעיף, למרות החובה הברורה שבכך. במחקר זה אין לנו את היכולת לבדוק אם הטענות נכונות או לא.

כלולים במוסדות הרשת במחקר. בחלק מהרשתות ישנם גם בתי ספר השייכים למגזר החילוני והחרדי, כך שמרשתות אלו בחרנו רק את בתי הספר המשתייכים לחינוך הממלכתי דתי. כמו כן הוסרו מנתוני הרשתות מוסדות עם סמל מוסד אחד הכוללים מספר מוסדות חינוך. לדוגמה, מוסדות הכוללים ישיבה תיכונית, אולפנה ומקיף דתי בסמל מוסד אחד. שכן במערכת 'אפיק' מופיע חוזר תשלומים אחד לכל סמל מוסד, ולא ברור היכן נמצאים חוזרי התשלומים הייחודיים לכל המוסדות הכלולים בסמל זה. לבסוף, הוסרו בתי ספר שבשם נמצאת המילה "חב"ד" מפאת הקושי להגדיר בתי ספר אלו שחלקם משמשים את הציבור הציוני דתי וחלקם את ציבור חסידי חב"ד.

פרק ראשון: גובה תשלומי ההורים ואישורי גבייה

כאמור לעיל, בשנים האחרונות נשמעות טענות רבות כנגד תשלומי ההורים הגבוהים בחינוך הממלכתי דתי. בדברים הבאים נבדוק טענה זו בהשוואה לחינוך הממלכתי, ובנוסף לכך נבדוק את גובה תשלומי ההורים ברשתות השונות. הבדיקה נעשת באמצעות נתוני הגבייה בחטיבת הביניים ובחטיבה העליונה בשנת תשע"ו. בלוח מס' 1 ניתן לראות את מספר חטיבות הביניים והחטיבות העליונות ברשתות בחינוך הממלכתי דתי. חשוב לציין כי חלוקה זו היא אינה לפי בתי ספר, אלא לפי חטיבות. לדוגמה, בית ספר שש שנתי, הכולל חטיבת ביניים וחטיבה עליונה, ייחשב כשתי חטיבות ברשת שאליה הוא משתייך - חטיבת ביניים אחת וחטיבה עליונה אחת. המטרה בחלוקה זו היא להראות את הבדלי הגבייה בין חטיבת הביניים לחטיבה העליונה, ומניעת השוואת נתוני גבייה של בית ספר הכולל רק חטיבה לנתוני גבייה של בית ספר שש שנתי. במחקר זה, חטיבת הביניים כוללת את כיתות ז'-ט', והחטיבה העליונה כוללת את כיתות י'-י"ב.

לוח מס' 1- חטיבות ביניים וחטיבות עליונות, לפי רשת חינוך, אוקטובר 2016

שם הרשת	מס' חטיבות ביניים	מס' חטיבות עליונות
אור תורה סטון	3	6
אורט	7	8
דרכא	9	9
מרחביה נועם צביה	25	29
אמי"ת	33	38
ישיבות ואולפנות בני עקיבא	37	44
בתי ספר שאינם שייכים לרשתות בחינוך הממלכתי דתי	102	157

בלוח מס' 2 ניתן לראות את אחוז בתי הספר שאינם מאושרים לגבייה בחינוך הממלכתי דתי, בחינוך הממלכתי וברשתות המשתתפות במחקר. נדגיש כי מוסד חינוך שחוזר התשלומים שלו לא אושר ע"י הפיקוח אינו רשאי לגבות תשלומי הורים.

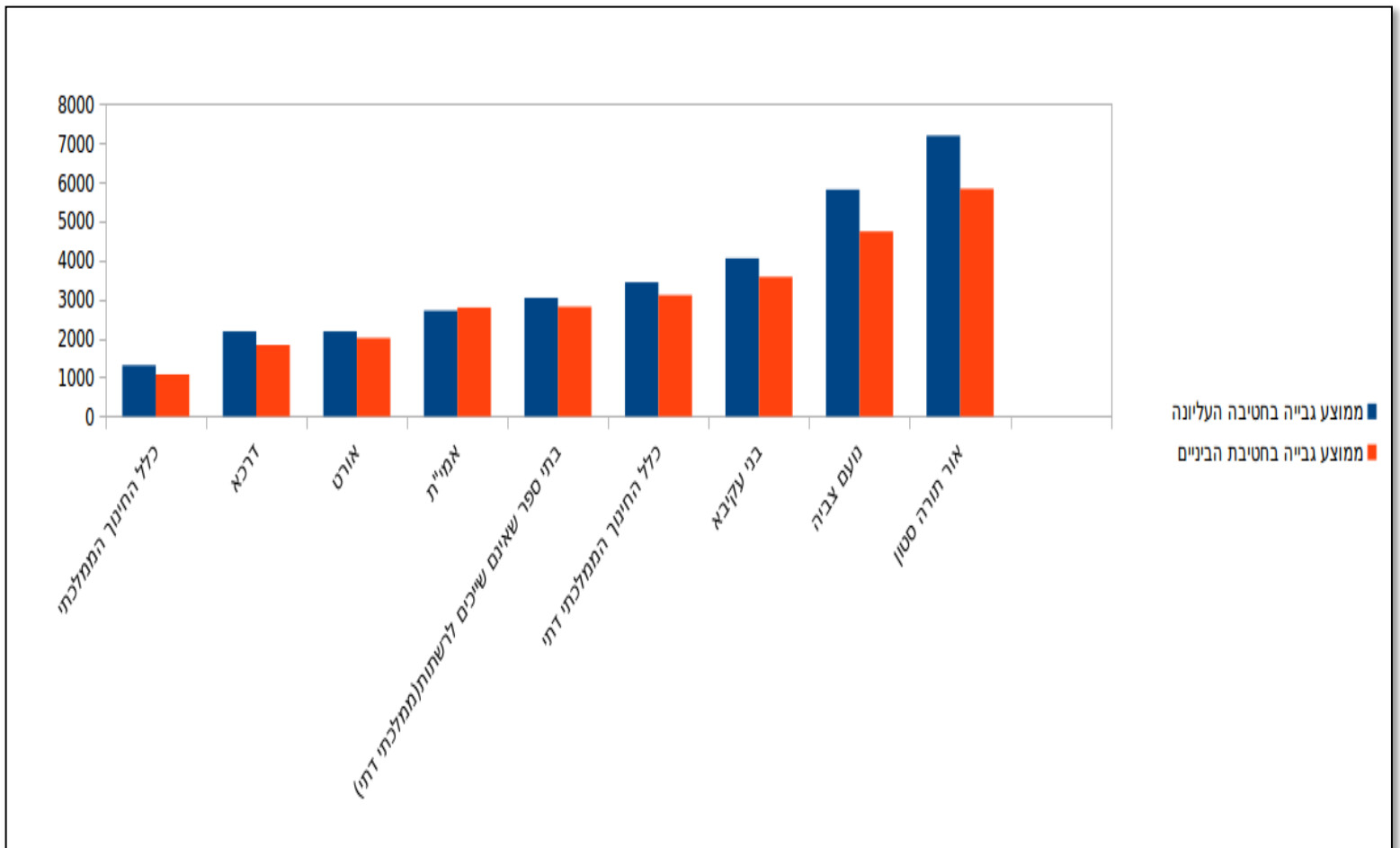
לוח מס' 2: אחוז בתי הספר שלא קיבלו אישור גבייה, בחינוך הממלכתי והממלכתי דתי העל יסודי, תשע"ו

שם הרשת (לפי סדר מספר המוסדות)	אחוז בתי הספר שאינם מאושרים לגבייה	מס' המוסדות הכולל (100%)
אור תורה סטון	66.7%	6
אורט	12.5%	8
דרכא	33.3%	9
מרחביה נועם צביה	14.3%	28
אמי"ת	15.8%	38
ישיבות ואולפנות בני עקיבא	28.9%	45
בתי ספר שאינם שייכים לרשתות בחינוך הממלכתי דתי	26.8%	168
כלל החינוך הממלכתי דתי	25.17%	302
כלל החינוך הממלכתי	27.52%	843

עבור כל בית ספר בדקנו את חוזר התשלומים המופיע במערכת אפיק, ומתוך זה את העלות המקסימלית שאישר הפיקוח לבית הספר לגבות מההורים. לכל רשת חישבנו את ממוצע העלות המקסימלית לגבייה מההורים שאושרה ע"י הפיקוח במערכת אפיק. בתרשים מס' 1 ניתן לראות את הממוצעים הללו לחטיבת ביניים ולחטיבה העליונה. בתרשים זה מוצגים ממוצעי הגבייה לשנת תשע"ו

בחינוך הממלכתי דתי, בחינוך הממלכתי, וברשתות המשתתפות במחקר. נדגיש כי בחישוב הממוצע לא נלקחו בחשבון בתי ספר אשר לא קיבלו אישור מהפיקוח. בתי ספר אשר בקשתם לגבייה מההורים לא אושרה ע"י הפיקוח אינם רשאים לגבות מההורים עבור שום סעיף, אף לא עבור טיול שנתי או סל תרבות. הסיבה שבגללה לא מאושר לבית הספר חוזר התשלומים היא לרוב בגלל שבית הספר מבקש לגבות סכומים שהינם מעבר למקסימום שאושר בחוזר מנכ"ל.

תרשים מס' 1: ממוצע העלות המאושרת לגבייה מההורים בחטיבות ביניים וחטיבות עליונות בחינוך הממלכתי והממלכתי דתי, תשע"ו²

מן התרשים ניתן לראות כי ממוצע הגבייה בחינוך הממלכתי דתי גבוה בשיעור ניכר מממוצע הגבייה בחינוך הממלכתי. גם ברשתות בחינוך הממלכתי דתי עצמו, ניתן לחלק את הרשתות לשני סוגים: רשתות בהן הגבייה גבוהה מהממוצע - אור תורה סטון, בני עקיבא ונועם צביה - ורשתות בהן הגבייה נמוכה מהממוצע - דרכא, אמ"ת ואורט.

² נתוני שנת תשע"ו נאספו בסוף שנת תשע"ו, כך גם בשאר נתוני תשלומי ההורים במחקר המתייחסים לשנת תשע"ו.

גם רשתות הגובות סכומים הנמוכים מהמוצע בחינוך הממלכתי דתי גובות סכומים גבוהים בהשוואה לחינוך הממלכתי. לדוגמא, רשת דרכא, הגובה את התשלומים הנמוכים ביותר בחטיבת הביניים ובחטיבה העליונה, גובה כמעט פי 2 מהמוצע בחינוך הממלכתי.

ניתן לראות בלוח 2 כי בחינוך הממלכתי דתי אחוז בתי הספר שאינם מאושרים לגבייה נמוך יותר מאשר בחינוך הממלכתי.

לא קיים מתאם בין אחוז בתי הספר שאינם מאושרים לגבייה לבין גובה תשלומי ההורים. ממוצע הגבייה בחינוך הממלכתי דתי אמנם גבוה מהחינוך הממלכתי, אך אחוז בתי הספר שאינם מאושרים לגבייה בו נמוך מהחינוך הממלכתי. ניתן לשער שהסיבה לכך היא שבחינוך הממלכתי דתי קיימים מספר סעיפים המאפשרים לגבות סכומים גבוהים במסגרת תשלומי ההורים, שלא קיימים בחינוך הממלכתי: תל"ן תורני, פעילות חברתית תורנית וכו'. לכן כאשר מוסד חינוך דתי מעוניין לגבות סכומים גבוהים מההורים הוא יכול לעשות זאת באמצעות הסעיפים הקיימים, וחוזר התשלומים שלו יאושר ע"י הפיקוח. אך כאשר מוסד חינוך ממלכתי מעוניין לגבות סכומים גבוהים מההורים לצורך פעילויות העשרה שונות, הרצאות ועוד, לא קיימים הרבה סעיפים שבאמצעותם הוא יכול לעשות זאת, כך שהוא נאלץ לחרוג מתקנות משרד החינוך וחוזר התשלומים שלו לא יאושר ע"י הפיקוח. ייתכן שבתי הספר הממלכתיים הללו הם אלו שיוצרים את הפער הקטן (2.35%) באחוז בתי הספר שאינם מאושרים לגבייה בין החינוך הממלכתי לממלכתי דתי. -מדובר בהשערה ויש צורך בנתונים נוספים בכדי לאשש אותה.

נתון המחייב בדיקה נוספת: חוזר התשלומים לא יאושר במערכת אפיק אם בית הספר מבקש לגבות מעבר לסכומים המותרים. נשים לב בתרשים 1, שבחלק מהרשתות הסכום הממוצע שאושר לגבייה הוא מעל 4,000 ש"ח בשנה. מלוח 2 אנו רואים שלרבע מבתי הספר לא אושר החוזר. כלומר, יתכן שכרבע מבתי הספר ביקשו לגבות סכום מעבר למותר (שהינו לפי חוזר מנכ"ל כ- 6,400 ש"ח). בתי ספר אלו לא תקנו את דרישתם במערכת אפיק, ולא התאימו את דרישתם לחוזר מנכ"ל. קשה להניח כי בתי ספר אלו לא גבו כלל מההורים באותה שנה. ניתן לשער כי חלק מבתי ספר אלו גבו מההורים סכומים מעל המותר לפי חוזר מנכ"ל. יש בידינו מספר דרישות תשלום מבתי ספר ללא אישור ב'אפיק' שמוכיחות שבית הספר גבה הרבה מעבר למותר.

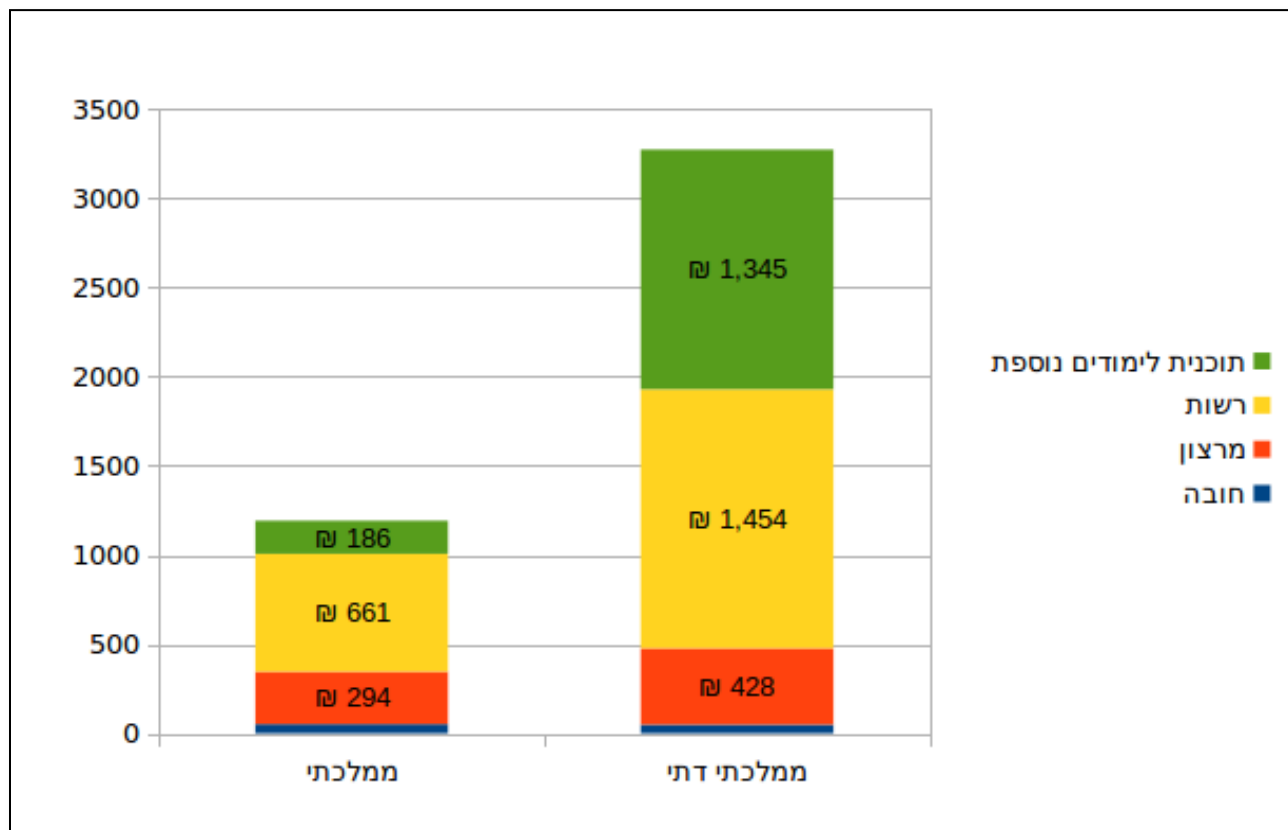
פרק שני: חלוקת תשלומי ההורים לקטגוריות ולסעיפים

בפרק זה נעסוק בשימושים השונים של המוסד בתשלומי ההורים - בקטגוריות ובסעיפי הגבייה השונים - בחינוך הממלכתי דתי בהשוואה לחינוך הממלכתי. השוואת הסכומים מראה שבחינוך הממלכתי דתי תשלומי ההורים גבוהים יותר באופן משמעותי, לכן נשאלת השאלה: מה השימוש בכספים הנוספים הנגבים בחינוך הממלכתי דתי? בפרק זה ננסה לענות על שאלה זו באמצעות פירוט הגבייה בחינוך הממלכתי והממלכתי דתי לגורמיה.

כאמור לעיל, תשלומי ההורים מחולקים לארבע קטגוריות: תשלומי חובה, תשלומי רשות, תוכנית לימודים נוספת (תל"ן) ותשלומים מרצון³. כל קטגוריה מחולקת לסעיפים. לדוגמה, בתשלומי החובה קיים סעיף אחד, "ביטוח תאונות אישי", המוגבל ל-75 ש"ח לתלמיד, בעוד בתשלומי התל"ן קיימים שני סעיפים, "תוכנית לימודים נוספת" ו-"תוכנית לימודים נוספת תורנית", המוגבלים לפי כיתה. בשלוש הקטגוריות הראשונות, לכל סעיף יש מחיר מקסימלי לגבייה, התלוי במספר גורמים: שכבת הגיל בה נגבה התשלום על הסעיף, סוג המוסד ועוד. תשלומים מרצון מכילים סעיף אחד בלבד. סעיף זה מוגבל לסכום מסוים התלוי בשכבת הגיל. בתרשים מס' 2 ניתן לראות את חלוקת התשלומים לפי קטגוריות בחינוך הממלכתי והממלכתי דתי העל יסודי.

³ קיימת קטגוריה נוספת, שכר לימוד ודמי רישום במוסדות חינוך מוכרים שאינם רשמיים, אך משקלה זניח ולא נעסק בה במחקר זה.

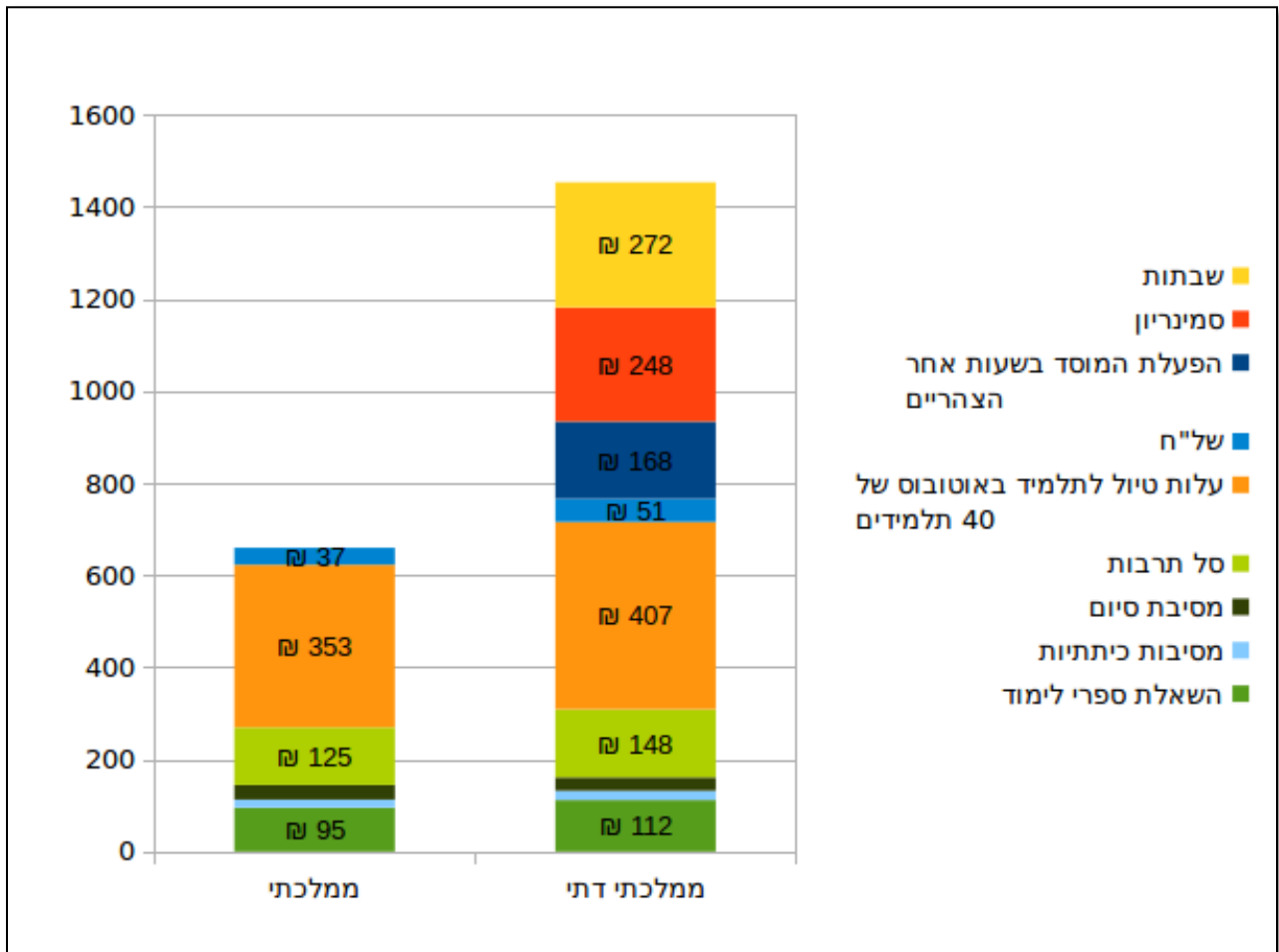
תרשים מס' 2: חלוקת תשלומי ההורים בחינוך הממלכתי והממלכתי דתי העל יסודי לפי קטגוריות תשלום, תשע"ו

ניתן לראות כי הן בחינוך הממלכתי והן בחינוך הממלכתי דתי מרבית התשלומים מתחלקים לשלוש קטגוריות הגבייה המשמעותיות: תשלומי רשות, תוכנית לימודים נוספת ותשלומים מרצון. מגבלות הגבייה בתשלומים מרצון ובתשלומי החובה זהות, לכן גובה הגבייה בקטגוריות אלה דומה בחינוך הממלכתי והממלכתי דתי, אך קיים שוני מהותי בגבייה בקטגוריות הרשות והתל"ן. הגבייה על תשלומי רשות בחינוך הממלכתי דתי כפולה מהגבייה בחינוך הממלכתי. נראה את הסיבות לכך בהמשך, בהשוואת סעיפי הרשות בין החינוך הממלכתי לממלכתי דתי. הפער העיקרי מתבטא בגבייה על תוכנית לימודים נוספת - בחינוך הממלכתי דתי הגבייה על תל"ן גבוהה פי 7. הסיבה העיקרית לפער זה הוא מספר שעות התל"ן. בעוד בחינוך הממלכתי ניתן לגבות רק על 5 שעות תל"ן רגיל, בחינוך הממלכתי דתי ניתן לגבות בנוסף ל- 5 השעות תל"ן הרגיל, גם עבור 10 שעות תל"ן תורני. שעות נוספות אלו הן ברוב המקרים התשלום היקר ביותר להורים.

כעת נבחן לעומק את חלוקת התשלומים לסעיפי גבייה בתשלומי רשות ובתשלומים מרצון. שני תשלומים אלו מהווים את מרבית הגבייה מההורים, מלבד התל"ן אותו ניתחנו בפסקה הקודמת. בתרשים מס' 3 ניתן לראות את חלוקת תשלומי הרשות לסעיפי גבייה⁴ בחינוך הממלכתי והממלכתי דתי העל יסודי.

תרשים מס' 3: חלוקת תשלומי הרשות בחינוך הממלכתי והממלכתי דתי העל יסודי לפי סעיפים, תשע"ו

ניתן לראות כי קיים מספר רב יותר של סעיפי רשות בחינוך הממלכתי דתי. הסעיפים הנוספים הינם הפעלת המוסד בשעות אחר הצהריים (קיים סעיף דומה בחינוך הממלכתי אך משקלו זניח, ראה בהערת שוליים מס' 4 לעיל), סמינריון ושבתות. המגבלות בסעיפים המשותפים זהות, לכן הגבייה

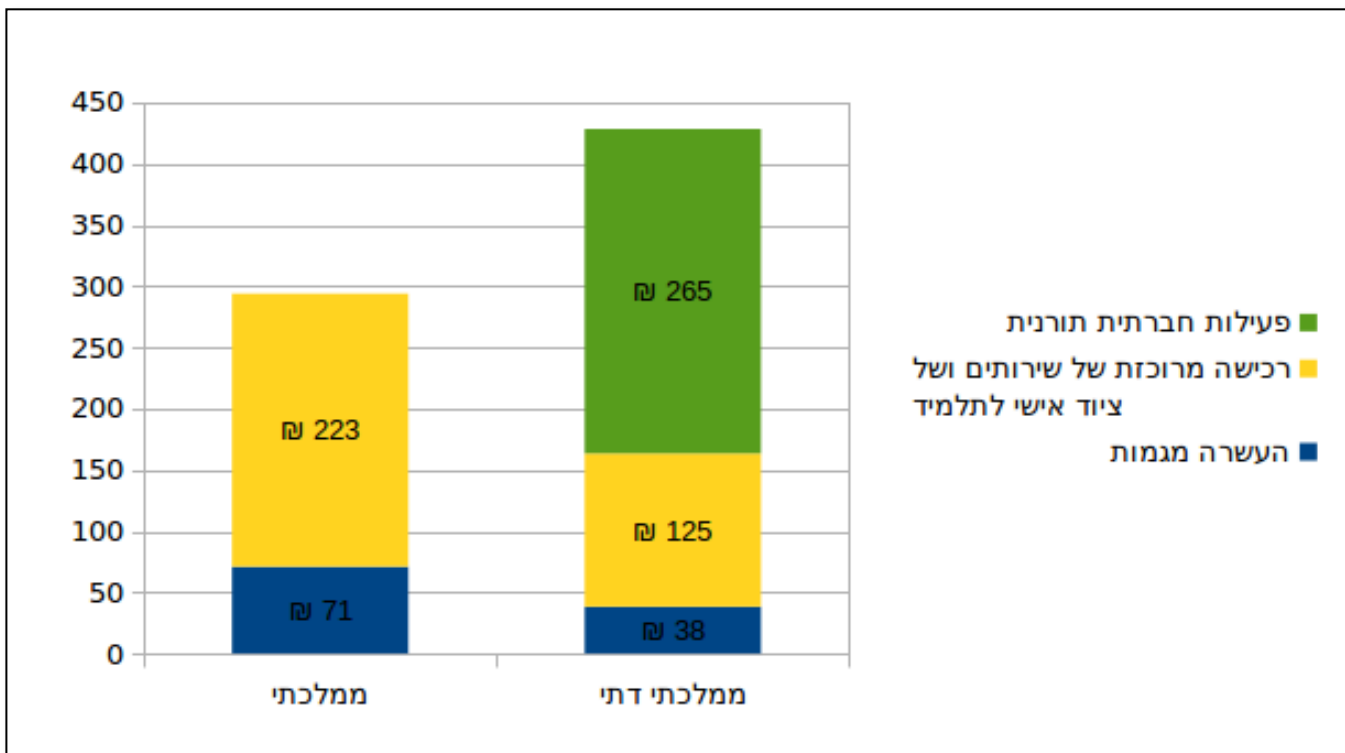
⁴ למעשה, הושטו שני הסעיפים "ועד הורים ישוב" ו-"ארגון הורים ארצי" מפאת משקלם הזניח, הן בחינוך הממלכתי והן בחינוך הממלכתי דתי. בנוסף לכך, בחינוך הממלכתי הושטו סעיף "הפעלת מוסד ייחודי בשעות אחר הצהריים", היתה לסעיף "הפעלת מוסד בשעות אחר הצהריים" בחינוך הממלכתי דתי, מפאת משקלו הזניח - בית ספר ממלכתי צריך להיות ייחודי כדי לקבל אישור להפעיל מוסד בשעות אחר הצהריים, וזו גם הסיבה לפער.

בסעיפים אלו דומה. הסעיפים הייחודיים מהווים את עיקר הפער בין החינוך הממלכתי לממלכתי דתי. הגבייה הממוצעת בסה"כ בסעיפים אלו הינה 688 ₪, סכום ניכר המהווה מעל ל 40% מכלל תשלומי הרשות בחינוך הממלכתי דתי.

כמו כן, ישנה השפעה רבה לסעיף הפעלת המוסד בשעות אחר הצהריים. סעיף זה קיים רק בבתי ספר ייחודיים בחינוך הממלכתי, ובחינוך הממלכתי דתי ניתן למוסדות חינוך המספקים שעות תל"ן תורני בהיקף מסוים (8 שעות בבית ספר יסודי, 11 שעות בחינוך העל יסודי).

קטגוריה נוספת בה קיים הבדל מהותי בחלוקת סעיפי הגבייה בין החינוך הממלכתי לממלכתי דתי הינה תשלומים מרצון. כאמור לעיל, בתשלומים אלה רכישת השירותים והתשלום בעבורם נעשים מרצונם החופשי בלבד של ההורים. גביית התשלומים בעבור שירותים מרצון מחייבת אישור בכתב מכל הורי התלמידים המקבלים את השירות ואת אישורו של מפקח בית הספר. בתרשים מס' 4 ניתן לראות את חלוקת תשלומי הרצון לסעיפי גבייה בחינוך הממלכתי והממלכתי דתי העל יסודי.

תרשים מס' 4: חלוקת תשלומי הרצון בחינוך הממלכתי והממלכתי דתי העל יסודי לפי סעיפים, תשע"ו

הסעיף המרכזי בתשלומי הרצון הקיים בחינוך הממלכתי דתי ולא בחינוך הממלכתי הינו "פעילות חברתית תורנית" (הרצאות תורניות, סיורים תורניים וכיו"ב). סעיף זה יוצר את הפער בין החינוך הממלכתי לממלכתי דתי. בשאר הסעיפים הסכומים דומים והחינוך הממלכתי אף גובה עליהם סכומים גבוהים יותר. תשלומי הרצון מוגבלים בחינוך העל יסודי בשנת תשע"ו ל-450₪, ללא קשר לסעיפים עצמם. בעוד בחינוך הממלכתי הגבייה נמוכה משמעותית מסכום זה, בחינוך הממלכתי דתי הגבייה קרובה לסכום המרבי, כאמור בעיקר בגלל סעיף הפעילות החברתית התורנית.

נספח:

נייר נלווה למחקר נתונים על תשלומי הורים בחינוך הדתי

נייר נלווה למחקר נתונים על תשלומי הורים בחינוך הדתי

קולמוסים רבים נשברו על סוגיית תשלומי ההורים וברצוננו להאיר מספר נקודות בנושא. גובה התשלומים, פערים שבין אישורי הגביה לבין הגביה בפועל והשעות הניתנות בפועל, מחייבים ניסוח מחודש של מדיניות ציבורית, חברתית, כלכלית ויעילה, למוסדות החינוך הדתי.

יש לציין כי בעיית תשלומי ההורים אינה רק בעיה מנהלית-טכנית אלא היא מזינה ומוזנת מבעיות חברתיות רחבות. גם אם תיאורטית יקבע ויאכף נוהל המגביל את תשלומי ההורים, עדיין ימצאו הורים אשר יעקפו את המערכת וימצאו דרכים אחרות ועל כן הטיפול בנושא חייב להיות מקיף ומערכתי.

אנו מודעים היטב לצרכים הייחודיים לחינוך הדתי וערים לקולות הטוענים כי יש צורך בגביה נוספת. השאלה היא מה גובהה, מה מטרתה, האם מטרתה שקופה, מה קורה למשפחות שאינן יכולות לשלם ועוד. ובעיקר: האם מערכת החינוך הדתי, על מוסדותיה ואגפיה, יכולה לבצע תהליכי התייעלות אשר ימעיטו את נטל התשלומים מבלי לפגוע ברמת הלימודים הנדרשת.

לאור המחקר המצ"ב⁵ ולאור מחקר קודם⁶ ננסה להצביע על מספר נקודות:

1. פערים בין הגביה המותרת לגביה בפועל

מנתוני המחקר ניתן לראות כי תשלומי ההורים גבוהים יותר באופן משמעותי בחינוך הממלכתי דתי, מאשר בחינוך הממלכתי. בחינוך הממלכתי דתי נגבים תשלומים ייחודיים שלא קיימים בחינוך הממלכתי: תוכנית לימודים נוספת תורנית, שבתות, פעילות חברתית תורנית ועוד. כמו כן ל-25% מהמוסדות לא ניתן אישור גביה במערכת אפיק. מכיוון שוודאי יש טיול שנתי שיוצא, קשה להניח שבתי ספר אלו לא גובים כלל. בנוסף לנתונים הנ"ל, בצורה ידנית, על פי עדויות ממקומות שונים מצאנו שקיימות דרישות תשלום מהורים עבור סכומים שלא אושרו במערכת אפיק. כלומר, גביה הגבוהה מהמדווח למשרד החינוך. לפי העדויות, המחייבות מחקר נוסף, גביה זו נעשית לפי אחת מהשיטות הבאות:

א. גביה עבור סעיפים שלא מאושרים במערכת אפיק

קובי גרוסמן, תשלומי הורים בחינוך הממלכתי דתי- תמונת מצב, כסלו 2016.

נייר עמדה שפרסמה התנועה בשנת 2014 ע"י אריאל פינקלשטיין <http://bit.ly/2a5kV0E>

5

6

- ב. גביה עבור סעיפים שאושרו במערכת אפיק אך בסכומים גבוהים יותר
- ג. גביה במזומן כך שלא יהיה ניתן לאתר את הגביה
- ד. גביה עבור סעיפים שכבר ממומנים ע"י משרד החינוך כמו שעות לימוד מהמאגר המחוזי או מהרשות המקומית.
- ה. גביה עבור סעיפים שלא מתבצעים בפועל

לשם הדוגמא:

הסעיף היקר ביותר הינו עבור תוספת תל"ן תורני של 15 שעות לימוד שמתוכן 10 הינן תוספת של שעות לימוד תורניות.

משרד החינוך מתקצב את הכיתות בחינוך העל יסודי דתי במינימום של כ- 40 שעות שבועיות. במוסדות חמ"ד רבים, ההורים משלמים עבור תוספת של 15 שעות תל"ן. במצב זה תלמידי העל יסודי בחמ"ד אמורים לקבל לפחות 55 שעות שבועיות פרונטאליות.

יחד עם זאת קשה למצוא באותם מוסדות תלמידים שלומדים בכיתה מעל 43 שעות שבועיות. במקרים לא מעטים השעות לא ניתנות כלל ואין שקיפות המציינת לאיזו מטרה הן ניתנו.

2. הצעות:

א. הצעות נקודתיות:

מוצע שלקראת כל שנת לימודים לא תתאפשר גביה אלא אם יתקיימו התנאים הבאים:

1. איסור על תשלום דמי ניהול ותקורה לרשתות החינוך אלא לאחר הסדרה חוקית ושקופה של הנושא.
2. בית הספר יהיה מחוייב לפרט במערכת השעות עבור כל כיתה וכיתה, מהן 40 השעות שהתלמיד מקבל ממשרד החינוך ומהן השעות עבורם נדרשת השתתפות ההורים. ללא תנאי זה לא יתאפשר אישור חוזר התשלומים ב'אפיק'.
3. בית ספר שלא אושר לו חוזר תשלומי ההורים במערכת 'אפיק', עד אמצע חודש אוקטובר, יהיה מחוייב לשלוח על כך הודעה להורים באמצעות הדואר והדוא"ל. לא יתכן המצב השורר כיום, בו בית ספר דורש מההורים תשלומים למרות שלא אושר לו לגבות.

4. בית ספר שלא אושר לו חוזר תשלומי ההורים במערכת 'אפיק', לא יוכל להזין את הטיולים השנתיים שלו במערכת "מוקד טבע". כלי זה יגביר באופן מיידי את השקיפות כלפי ההורים.
5. בית הספר יהיה מחוייב לפרט את כלל ההוצאות ברמה השכבתית של השנה שעברה ולהעלותם כקובץ לאתר בית הספר יחד עם שליחה לכל ההורים. קישור לקובץ יופיע גם במערכת 'אפיק'.
6. בית הספר יוכל לקבל אישור על חזור התשלומים רק אם אושר לו החוזר עבור כל שכבות בית הספר. קיימים בתי ספר רבים במערכת אפיק שסטטוס בית הספר הינו מאושר למרות שישנה רק שכבה אחת עברה ניתן האישור.
7. צמצום כוחה של ועדת החריגים. אין לאפשר גביה מעבר למה שיאושר בוועדת החינוך.
8. כמו כן מוצע לבטל את האפשרות לגביית תשלומי הורים דרך הוראת קבע, דבר אשר מקשה על ההורים לעקוב אחר התשלומים.
9. לא יאושר חוזר תשלומים שאין בו את סעיף השאלת הספרים.

ב. הצעות ארגוניות לטווח ארוך⁷

כיצד ניתן להפחית את העלות הגבוהה של תשלומי ההורים בחינוך הממלכתי דתי, ללא פגיעה במאפיינים התורניים הייחודיים של חינוך זה?

1. **הגבלה על הקמת מוסדות חדשים ללא הצדקה מספרית:** בחינוך הדתי קיים ריבוי מוסדות קטנים כגורם מרכזי המשפיע על גובה שכר הלימוד. במוסד על-יסודי ממוצע בחינוך הממלכתי לומדים 654 תלמידים לעומת 306.2 בלבד בחינוך הממלכתי-דתי. על פי נייר העמדה, הדבר גורם לעלויות כלכליות גבוהות, שכן רבות מההוצאות של המוסדות הן עלויות קבועות שאינן תלויות בהיקף גודל המוסד, וכך, ככל שעלויות קבועות אלו נחלקות על פני יותר מוסדות, מנהלים ועובדים, התקורה ליחידה עולה, וההורים צריכים לשלם יותר. נציגי המוסדות טוענים כלפי משרד החינוך כי מציאות זו היא כורח שנכפה עליהם בשל פיזור האוכלוסייה וההפרדה המגדרית, אך כפי שנייר העמדה מראה, גורמים אלה הם חלקיים בלבד ותופעת המוסדות הקטנים מושפעת מאוד מתופעת הפיצולים וחידוד ההבדלים הרווחת בציבור הדתי-לאומי ומהרצון ביחס אישי ובחינוך לא "תעשייתי".

⁷ על פי נייר עמדה שפרסמה התנועה בשנת 2014 ע"י אריאל פינקלשטיין <http://bit.ly/2a5kV0E> :

2. ההצעה המרכזית שמקדם נייר העמדה היא לפעול במהלך ארוך טווח לאיחוד מוסדות באופן של **ריבוד תפיסות וגוונים בתוך המוסד**. מחבר נייר העמדה, אריאל פינקלשטיין, טוען כי "ניתן לבנות מוסדות המכילים מסגרות שונות ותפיסות שונות באמצעות מגמות שונות, או תגבורי אחה"צ בתוך המוסד. מהלך של איחוד מוסדות הכולל ריבוד תפיסות וגוונים צריך להיעשות בצורה חכמה כך שלא תיווצרנה כיתות "ל טובים יותר" ול"טובים פחות". מעבר לחיסכון הכלכלי שבמהלך, טמון בו גם יתרון חברתי-אינטגרטיבי גדול מאוד, והוא יוביל מגמה של אחדות בציבור הדתי-לאומי בין קבוצות ממעמד סוציו-אקונומי שונה ובין קבוצות בעלות תפיסות תורניות שאינן זהות. ככל שהמוסד יהיה גדול יותר כך הוא יהיה מחוייב לתת מקום למגוון רחב יותר של תלמידים שחשוב שילמדו זה עם זה.
3. **חיזוק האחוז הדיפרנציאלי בתקצוב:** -כך בתי ספר עם אוכלוסיות משולבות, הטרואגניים, או בתי ספר עם שכבות סוציאקונומיות נמוכות יהיו בעלי תקצוב גדול יותר לפעילויות ולשעות לימוד נוספות. בדרך זו הם יוכלו להתחרות בבתי הספר שכן גוברים תשלומים.